

Feedback i grupper

Lotte Rienecker

2

AKADEMISK SKRIVECENTERS opgave er at hjælpe humaniora-studerende i deres arbejde med skriftlig og mundtlig fremstilling og formidling: bedre arbejdsprocesser og bedre tekster med færre tårer. AKADEMISK SKRIVECENTER holder foredrag og kurser, giver individuel skrivevejledning, hjælper med at oprette skrivegrupper og samarbejder med interesserede lærere og institutter. AKADEMISK SKRIVECENTER er ikke retteservice, tekstbehandlingskurser, "lektiehjælp" eller enden på selvstændigheden.

Vi modtager med tak konstruktive kommentarer, forslag, rettelser, korrektioner, ris – og ros til
AKADEMISK SKRIVECENTERS skrifter.

Indhold

Feedback på tekster undervejs	2
Hvorfor feedbackgrupper?	2
Gruppens start - hvornår og hvordan?	2
Kan man give feedback på noget man ikke forstår indholdet i?	4
Formål med feedbackgrupper	5
Feedbackgruppens organisering	5
Feedbackgruppens roller	6
Skriveren	6
Læserne	10
Strukturholderen.....	12
Feedbackens indhold og kvalitet.....	13
Læser- og kriteriebaseret feedback	14
Læserbaseret feedback	14
Kriteriebaseret feedback	15
Forslag til nyttig feedback	19
Læserbaseret feedback	19
Kriteriebaseret feedback	19
Råd til feedbackmodtagere.....	19
Råd til feedbackgivere.....	19
Forslag til strukturholderen	20
Litteratur om feedback	21

Dette hæfte er en revideret udgave af kapitel 9 i 2. udgave af Lotte Rienecker: *Tekster til tiden*, Dansk psykologisk Forlag, 1996.

Feedback på tekster undervejs

At få feedback af gode læsere mens teksten endnu er en ufærdig kladde, er når det rigtig fungerer både midlet mod *angsten for at det ikke er godt nok* og måden hurtigt at lære hvad læsere så synes er godt nok.

Jeg har startet et stort antal skrivegrupper op, bestående af studerende og unge forskere. Gruppemodellen jeg her videregiver, er en tillempet version af Peter Elbows feedbackgrupper som i princippet er lederløse samtidig med at de arbejder disciplineret og struktureret. Efterfølgende beskrivelse er ment som en introduktion til nye gruppemedlemmer, her og andre steder. Forhåbentlig vil den blive brugt som inspiration og forslag, snarere end som ufravigelig forskrift. Enhver gruppe tjener sig bedst ved i længden i fællesskab at udvikle gruppens arbejdsform, i overensstemmelse med medlemmernes behov. Men det kan være godt at tage udgangspunkt i en given struktur og afprøve og modificere den.

Hvorfor feedbackgrupper?

Gensidig respons studerende imellem lærer studerende noget man ikke kan lære af at få tilbagemelding på kladde eller afleveret opgave af en lærer/vejleder, nemlig:

- Hvordan tekster under tilblivelse *generelt* ser ud - mange har aldrig set andre end deres egne.
- Hvordan andre arbejder med at opbygge lange tekster.
- Hvordan læsere der ikke er betalt for at læse skriftet, og som ikke har som deres primære opgave at bedømme dets værdi i forhold til en karakterskala, reagerer på teksten (og det er den kontekst de fleste kommer til at skrive i *efter* uddannelsen).
- Hvordan man selv gør det læreren gør, nemlig giver respons på andres tekst.

Feedbackgruppen drager fordel af det faktum at de allerfleste af os er langt bedre til at læse og forbedre andres tekst end til at skrive vores egen. Jeg har utallige gange set hvordan det er muligt for studerende at foretage operationer med andres tekster som de umuligt kan få øje på i deres egen tekst, f.eks. at slå fast hvad fokus er, omstrukturere kaos til en logisk rækkefølge, se hvor argumentation ikke overbeviser, hvor dokumentation er for mangelfuld, for rigelig, indeholder modsigelser, opdage formelle grammatiske og sproglige fejl, og afdække hvor der snakkes udenom eller forceres konklusioner. At have læsere undervejs i affattelsen af en tekst er en hjælp til at decentrere fra sit eget udgangspunkt som forfatter, at tage skridtet fra *erkendelse* til *formidling*.

Derudover er det inspirerende at høre andres idéer til ens eget projekt, og regelmæssige møder afstikker deadlines for gruppens medlemmer der gør at man lettere kommer i gang og siden holder sig skrivende!

Gruppens start: Hvornår og hvordan?

Det er en vigtig forudsætning at man starter i gruppen, når man skal til at skrive kontinuerligt - og det mener jeg at man ofte vil kunne begynde på meget tidligt efter emnevalget. For mange er et godt tidspunkt at starte i en skrivegruppe når man har et emne at skrive om og skal i gang med en lang tekst, men det kan også være godt at starte når man er i gang, også hvis man er gået i stå.

Tidsperspektivet er at man deltager i gruppen, til man ikke længere har lyst eller er færdig med at skrive/uddannelsen. Mange grupper jeg har igangsat, er fortsat i årevis, til alle var blevet færdige. Så vil det ofte blive nødvendigt undervejs at tage nye medlemmer ind i takt med naturlig afgang. Gruppens "kultur" kan leve videre som en surdej selvom medlemmerne er nye.

Det er uhensigtsmæssigt hvis nogen i gruppen ikke skriver i længere perioder, især i begyndelsen. Den der ikke skriver, får let for lidt ud af deltagelsen. Min erfaring er at man generelt ikke rigtig føler sig inde i gruppen før man selv har haft en tekst på. Det gælder om at alle skriver bare lidt, f.eks. bruger minimum ½ - 1 time på at skrive til hvert andet gruppemøde. Det kan godt være meget ufærdige, indledende tanker.

Villighed til revision er en forudsætning

Det er også en forudsætning at omskrivning ikke er én en fremmed tanke. Og hvis man har det sådan at produktion af tekst og omskrivning koster én mange tilløb og kvalfuldt arbejde, vil man være utilbøjelig til at lytte til andres forslag til forbedringer. Derfor er det en god idé at lære sig at skrive med løs hånd, i bevidstheden om at ordene *ikke* binder før aflevering.

Produktion og revision hænger nøje sammen: Jo lettere man har ved at skrive ny tekst, jo mere er man villig til at revidere, og omvendt: Jo mere man tillader sig selv og andre at revidere i kladden, jo lettere får man ved at skrive kladde. Det bliver mindre forpligtende når man ved at omskrivninger altid vil følge efter.

Her er et forslag til en arbejdsform for feedbackgruppedeltagere:

1. Første skrivning kan være en hurtigskrivning, dvs. man skriver på tid og så vidt muligt med en adskillelse af produktion og revision. Fx 20 min. med kun ny tekstproduktion, så 10 min. med revision, så 20 min. produktion igen, osv.
2. Anden skrivning er en kladdeskrivning på baggrund af hurtigskrevne tekster. Herfra til kladde skal den gøres mere fokuseret, den skal struktureres (mere eller mindre), men den skal ikke revideres til perfektion!

- 2.a. Evt.: du reviderer selv kladden så langt du kan komme, før gruppen giver feedback på den.
3. Teksten får feedback af skrivegruppen.
4. Feedbackmodtageren reviderer teksten med brug af så meget eller så lidt af skrivegruppens råd han eller hun måtte ønske, og betragter herefter teksten som færdig, undtaget vejlederkommentarer og endelig afpudsning. Den endelige afpudsning med dannelse af overgange mellem kapitler osv. kan man først foretage når man har produceret kladde til hele værket og endeligt skal have det hele til at hænge sammen.

Kom hver gang

Endelig er det en forudsætning at deltagerne føler sig forpligtede på at komme hver gang, eller i det mindste melde afbud (men selvfølgelig skal man have lov til at snuse de første par gange og se om det er noget for én, og man overhovedet kan lide de mennesker). Man skal også komme når man ikke har skrevet noget da et vigtigt formål netop er at fastholde deltagerne på skrivningen.

Kan man give feedback på noget man ikke forstår indholdet i?

Ja, det kan man lære. Da jeg første gang skulle igangsætte en gruppe ingeniørstuderende i en feedbackgruppe og havde læst uddrag af deres specialer, tænkte jeg at det kunne jeg simpelthen ikke give feedback på, for jeg forstod kun ca. hvert 3. ord. Men det viste sig at det jeg alligevel kunne sige var:

1. Jeg gætter på at problemformuleringen er ... den står sådan mellem alt muligt andet på side 3. Den bør fremhæves!
2. Jeg blev overrasket over at dette afsnit blev ved og ved! Kan I ikke forberede læseren på hvad afsnittet vil beskrive, så man ved hvad man kan vente?
3. Kapitlet handler først om *modeller*, så om *typer* og siden om *komponenter*. Det kunne være underoverskrifter på mindre afsnit. Det ville lette læsningen af kompakt tekst.

Disse kommentarer var brugbare for forfatterne af specialet. Mine kommentarer fokuserede på tekstens formside, mens gruppens ingeniørstuderende i starten kun forholdt sig til om tekstens indhold var korrekt eller forkert. Når man kommer fra et andet fag end en teksts forfatter, kan man kun forholde sig til tekstens *indhold*

på common-sense plan, men det er i øvrigt også ofte vigtigt at nogen gør det undervejs.

At forholde sig til tekster man ikke indholdsmæssigt har forstand på, er en vigtig kvalifikation f.eks. for alle der skal undervise, vejlede, redigere, bruge/give respons på in- og eksterne rapporter i en virksomhed eller organisation eller på anden måde have med andres tekster at gøre.

Studerende er ofte i begyndelsen af gruppens liv meget tøvende over for tekster de ikke forstår, og ofte afstår de helt fra andre kommentarer end "jeg forstår det ikke" de første par gange. Efterhånden kommer modet, i takt med at de finder ud af præcis hvad det er man *så* kan bidrage med. Jeg har set helt tværfaglige feedbackgrupper (med studerende fra både natur- og samfundsvidenskabelige såvel som humanistiske uddannelser) fungere godt i årevis. Ofte er det mest hensigtsmæssige at sammensætte gruppen efter deltagernes deadline og muligheder for at mødes.

Formål med feedbackgrupper

Enhver aktivitets hensigtsmæssighed må bedømmes ud fra dens formål. Form og indhold må bestemmes af formålet. Hovedformålene med at give feedback på igangværende tekster er

- at inspirere forfatteren til at skrive noget *mere*
- at inspirere forfatteren til at skrive en *bedre* tekst gennem at give kommentarer og forslag til revision af teksten.

Det første formål er vigtigere end det sidste, for før der er skrevet noget tekst, kan der ikke skrives god tekst. Feedbacken skal altid i første række være igangsættende og inspirere til mere skrivning. Hvis den bliver så krævende og pernittengrynet at forfatteren mister lysten til at skrive videre, er det galt, med mindre man da har som sit formål at hindre eller advare forfatteren mod i det hele taget at skrive teksten.

Feedbackgruppens organisering

Det følgende er et forslag til en struktur som man kan tage udgangspunkt i. Formen skal selvfølgelig passe til deltagernes ønsker. Det kan være en idé at prøve de første par gange med den foreslåede struktur, og så efterhånden tilpasse den efter gruppens ændringsforslag.

Feedback-gruppen består af 4-7 personer. Fire til seks forekommer mig at være ideelt, så får man flere forskelligartede reaktioner på sin tekst, og gruppen er ikke så sårbar for fravær og frafald.

En feedbackrunde kan let tage en halv time med 6 deltagere. Hvis teksten skal læses på stedet, når man realistisk tre, højst fire ting på to timer. Er der 6 i gruppen, kan det betyde at alle deltagere måske ikke kan få en tekst på hver gang – men så kan man lave en runde, så man lige får hørt hvor alle henne med deres egne tekster.

Aktiviteter

Gruppens absolut vigtigste aktivitet er feedback på tekster som gruppemedlemmerne har skrevet siden sidst. Hvordan dette kan foregå, kommer jeg tilbage til i afsnittene om gruppens *roller* og *indhold*.

Andre aktiviteter kan være runder om hvad gruppen skriver eller hvorfor man ikke skriver, skriftlige brainstorme på gruppemedlemmers emner og mulige problemstillinger, mundtlige fremlæggelser med diskussion, f.eks. hvis et gruppe-medlem ønsker at diskutere vanskeligheder med metode eller med vejleder, og snak om skriveprocessen. Man kan altså godt "være på" selv om man ikke har skrift, men det skriftlige forlæg er det, gruppen primært mødes om at diskutere, og kommer der flere gange i træk ikke skrift fra nogen, så trues gruppen hurtigt af opløsning på grund af strukturmangel. Mødet med de andre bliver da depri-merende fordi alle minder hinanden om at de heller ikke selv får skrevet. Det er afgørende for at gruppen kan fungere som lederløs gruppe gennem længere tid at dens hovedaktivitet er feedback på fremkomne tekster.

Gruppen mødes f.eks. hver(anden) uge måske et par timer, senere måske sjældnere.

Første møde

Første gang starter med en runde om

- hvad skriver du om
- har du en problemformulering - hvordan lyder den
- hvor meget har du skrevet
- hvor færdigt er det
- hvornår skal teksten afleveres
- hvad kan du bruge denne gruppe til.

På første gruppemøde skal der helst også være én eller to hvis tekster er "på", for så er man allerede i gang.

Hvad kan man give feedback på

Feedback-egnede tekster er ufærdige kladder der endnu skal arbejdes noget videre på. De kan komme lige gyldig hvorfra i skriftet. Har man skrevet noget på tekstens indledning, er det en god idé at starte med det. Det rummer mange vitale oplys-

ninger som det er godt for læseren at kende fra begyndelsen. Det mest hensigtsmæssige at tage med er det man lige nu helst vil have feedback på.

I en gruppe kom en deltager med tekst som modtog en masse ændringsforslag fra gruppen. "Men jeg tog netop det her med fordi jeg var enormt stolt af det! Jeg havde håbet I havde sagt at jeg bare skulle aflevere det", sagde hun. Måske håber man at gruppen vil godkende skriftet og give én fri resten af året. Men det siger gruppen aldrig, jeg har aldrig hørt det ske. Selv når noget er mægtig godt, og alle kan se det, har gruppen altid ændringsforslag ud over rosen. Så hvis man absolut ikke vil ændre på dele af teksten, er de dele næppe feedback-egnede.

Forberedelse

Tekster kan læses på stedet, i 10-minutters læsepauser, eller hjemme som forbedelse. Det er bedre at læse hjemme da mange har svært ved at reagere på noget på så kort tid. Hvis tekster skal læses på stedet, foreslår jeg maks. 2½ side pr. person, hjemme foreslår jeg maks. 5 sider pr. person pr. gang. Det skal aftales hvor mange dage i forvejen, det skal sendes. For feedbackgiverne bør det være toglæsning eller lignende – det bør ikke blive en belastning med meget intensiv læsning i den bedste arbejdstid.

Feedbackgruppens roller

Der er disse tre: feedbackmodtager, dvs. skriveren, læsere, strukturholder (korte huskelister for forfatter, læsere og strukturholder findes sidst i kapitlet).

Skriveren

Skriveren af teksten er først og fremmest den der skal kunne bruge feedbacken til noget. Derfor må al frivillig feedback indrettes efter feedbackmodtagerens behov. Skriveren af udkastet må løbende forholde sig til hvad der ønskes feedback på, og om han eller hun opfatter feedbacken som brugbar i det videre arbejde med teksten.

Instruer læserne når de får teksten til feedback

Ofte vil forfatteren have hvad som helst der måtte falde læserne ind. Det kan være et udmærket udgangspunkt, men det kan også være godt at styre feedbacken. Forfatteren af teksten kan evt. starte med mundtligt eller skriftligt at fortælle hvad han/hun især gerne vil have, gruppen skal være opmærksom på. Er det f.eks.

- indholdet
- graden af dokumentation
- om læserne overbevises af argumentation
- om læserne kan hjælpe med at grave begravede hunde op
- sproglig formulering
- tekstens forståelighed, sammenhæng, læsbarhed?

Der kan være oplysninger det er afgørende nødvendigt at få før man læser teksten. Det er f.eks. en afgørende oplysning at en tekst har en særlig læsergruppe eller skal bruges til oplæsning ved en conference. Dog skal man ikke starte med at undskylde sin tekst, for så tvinges læserne til at blive høflige og ofte intetsigende, og så får forfatteren måske ikke noget spændende at vide om hvordan teksten kan forbedres. Og det skal den tekst der skal undskyldes jo netop! Det er helt i orden ikke at ville have negativ kritik på en tekst. Der er tekster, og der er stadier i skrivningen der ikke fremmes af negativ kritik. Så er det bedst at meddele det direkte frem for gennem undskyldninger. Det er forfatterens ansvar at sørge for at

få det, han eller hun vil have.

Her er et eksempel på hvad et gruppe medlem beder læserne om i et brev:

Kære venner!

Ja, nu ser mit papir sådan ud. Det er blevet længere. Om det også er blevet mere læseligt, må I vurdere. Jeg synes selv, det største problem er, at jeg mangler at præcisere mit spørgsmål. Jeg skal afklare, hvad jeg tager som udgangspunkt (og ikke skal diskutere) og hvad jeg vil problematisere. Det er måske ikke særlig ligetil at forholde sig til, men måske kan I hjælpe mig ved at kigge på strukturen: jeg har spørgsmål stående hist og pist, måske skal de samles?

- Skal der byttes om på nogle af afsnittene? - jeg introducerer nogle gange begreber, som så først bliver forklaret i senere afsnit. Forvirrer det for meget? Alle kommentarer om det rent formuleringsmæssige er selvfølgelig også særdeles velkomne.

God læselyst.

Ti stille under feedbacken

Under feedbacken må forfatteren intet sige, undtagen strengt nødvendige forklaringer hvis det viser sig at de andres feedback foregår på et helt misforstået grundlag, fordi de mangler nødvendige oplysninger. Det er svært at tie stille, mens de andre kommenterer! Det naturlige instinkt er at forklare hvorfor man har gjort som man har gjort, hvis man bliver foreslået at gøre noget andet som man er uenig i.

Men forfatterens mål må være at få noget at vide om hvordan teksten virker på læsere, og få fastholdt læsernes respons til brug hjemme. Hvis man samtidig skal diskutere, er man ikke fri til at tage noter. Og hvis forfatteren straks får neddiskuteret den første læser der kommer med et ændringsforslag, så får man måske ikke hørt at flere havde den kommentar.

For det andet kan forfatteren komme til at tro at det der var svært forståeligt i teksten nu er forklaret for læsere, hvorfor det efter den mundtlige forklaring ikke er nødvendigt at ændre det i teksten. Men en dag vil teksten stå på egne præmisser som tekst uden forklarende tale. Feedbackgivernes manglende forståelse eller godtagelse skal give anledning til at få læsernes perspektiv mere ind i teksten (eller til at finde læsere der er mere indforståede med teksten), ikke til at enkelte læsere får en mundtlig forklaring med i købet. Alene det at give skriveren lov til at

svare på tiltale har jeg set føre til at forfatteren slår sig til ro med at det nu er forklaret, og så er det ordnet.

Sortér i feedbacken senere

Skriveren tjener bedst sine egne langsigtede interesser ved at lytte og notere, frem for ved at undskylde, forsvare og forklare. Kun på den måde får man mest muligt at vide om sin tekst og dens effekt på læsere.

Man skal som skriver huske på at man selv vælger hvilken feedback man vil lægge til grund for revisioner, hvis nogen. Det er jo én selv der skal kunne stå inde for skriftet, og der kan også være andre, måske vigtigere feedbackgivere, fx ens vejleder. Man tager hvad man kan bruge, og lader resten ligge. Læserne har ret til deres opfattelser, men skriveren har også ret til sine. Det det gælder om, er at høre andres kommentarer, og så selv derhjemme sortere det brugbare fra det ubrugelige. Regn med at der altid også vil være helt ubrugelige og misforståede kommentarer imellem guldgruberne.

Læserne

Runder

Læserne taler efter tur i en runde og diskuterer hverken med skriver eller indbyrdes. Runden starter til højre fra skriveren, og ender ved skriveren igen. Hver læser sine kommentarer op efter det feedbacksystem man har aftalt, fx de tre eller 5 mest overordnede kommentarer. Det gør ikke noget at runden kommer til at indeholde gentagelser, det kan være vigtigt at høre at flere læsere har bidt mærke i det samme. Man skal passe på ikke at formulere sin feedback som spørgsmål eller kigge spørgende på skriveren for så ender feedbacken i spørgsmål-svar sekvenser, og det er ikke meningen. Ofte dækker spørgsmål over udsagn. Hvis en læser siger: "Jeg kunne godt tænke mig at vide hvad du mener med dette?", kan spørgsmålet formuleres som udsagnet: "Jeg forstår ikke denne passage".

Rundeformen er stiv, men har sine fordele når man ser aktiviteten i forhold til feedbackens formål: At skriveren kan få flest mulige reaktioner på og forslag til sin tekst, at høre hvordan den påvirker forskellige læsere forskelligt, og dermed give skriveren mest muligt forskelligartet stof at arbejde med.

Diskussioner

Diskussion er en form der er velegnet til påvirkning, overtalelse, at søge enighed eller profilere uenighed. Men i feedbackgruppen søger man netop *ikke* en konsensus-mening om teksten, at bedst argumenterede læser påvirker skriverens syn på teksten mest, eller at skriveren forklarer sine bevæggrunde for hver sætning.

Diskussioner har det endvidere med at favorisere en samtals junglelov: Nogle er altid med, andre er stille mens andre diskuterer. De stille er ofte gode læsere, og deres kommentarer uvurderlige, men dem får man snarere i en runde end i fri

diskussion. Endelig involverer diskussioner om tekster i reglen kun en enkelt eller to læsere og skriveren, mens resten af gruppen keder sig. Men gruppen kan jo i hvert tilfælde af overhængende diskussion beslutte om og gerne for hvor længe der skal diskuteres, *efter* runden. Et afkald på diskussion er selvfølgelig også smerteligt for alle os der elsker at diskutere. Men et tungtvejende argument for at nedprioritere diskussion i skrivegrupper er respekten for skriverne. Skriveren skal ikke føle at tekstens indhold eller form skal *forsvares* i netop dette forum der ikke har vurdering som sin primære opgave. Det er vigtigt at skriveren hører gruppens synspunkter, men det er skriveren der skal stå inde for tekstens ordlyd. Derfor er en runde hvor synspunkter bliver hørt, men ikke medieret, ofte helt tilstrækkeligt for at give skriveren mest muligt input.

Efter runden har skriveren ordet for at give feedback på feedbacken. Her skal man være opmærksom, for der sker let det at skriveren kommer med indholds-mæssige kommentarer til hver enkelt læser, fx:

"Du har uret i din opfattelse af hvordan EU fungerer, fordi ..."

"Jeg har ikke tænkt mig at bruge dit forslag, fordi min vejleder siger ..."

Det er strengt taget hverken nødvendigt eller konstruktivt. Skriveren skal heller ikke på stedet sortere feedbacken i "forslag jeg vil/ikke vil gøre brug af", for det foregår bedre i fred og ro hjemme.

Feedback på feedbacken

De vigtige kommentarer til feedbacken er: Hvordan var det at få denne feedback? Skal vi give samme type feedback en anden gang eller noget andet? Var gruppen for kritisk eller for intetsigende? Kom der det frem som skriveren havde håbet på, eller noget andet?

Det er meget vigtigt at huske denne feedback på feedbacken. Den holder de enkelte gruppemedlemmer fast på om deltagelsen i gruppen opfylder deres individuelle formål. Det feedbackgruppen leder efter, er former for feedback deltagerne kan bruge til noget, ikke god feedback i abstrakt, præ-defineret forstand. Feedback på feedbacken giver skriveren muligheden for f.eks. at sige "tak" eller "det du sagde, er en form for respons jeg gerne vil have mere af i fremtiden" eller "jeg bad jer om at forholde jer til min problemformulerings ordlyd, det er der ingen der har gjort, kan jeg bede jer gøre det de næste 5 minutter?".

Feedback på feedbacken er også læsernes mulighed for at erfare hvordan deres kommentarer virker på skriveren. Når man taler i rundeform til én der ikke svarer, men måske blot skriver ned, får man netop ingen øjeblikkelig tilbagemelding og det kan være ganske uvist hvordan éns ord optages. Her er så chancen for at få spurgt om det hvis man er i tvivl.

Strukturholderen

Mangel på struktur er den største trussel mod lederløse grupper af jævnbyrdige. Her kan ethvert forsøg på at påtage sig autoritet og myndighed fra enkeltpersoners side opleves af andre og "strammeren" selv som illegitimt. En løsning på det er at uddelegere autoritet til én person for ét møde eller et par møder ad gangen, og lade det gå efter tur. I princippet er skrivegruppen lederløs, evt. efter en ledet opstart, men for at strukturere mødets afvikling vælger gruppen hver gang en strukturholder for næste møde. Strukturholderen er mødeleder og ordstyrer. Det indebærer

- at lægge en dagsorden og tidsplan ved starten af mødet og offentliggøre den for deltagerne, så de hjælper med at få den overholdt. Evt. kan man beslutte at alle der har noget på, får lige lang tid, ellers sker det at den første får længst tid til alles utilfredshed
- at følge op på beslutninger og aftaler fra sidste gang
- at være den der kommer med forslag og udspil til beslutninger som gruppen skal tage - fx om tidsoverskridelser skal få som konsekvens at de enkeltes taletid begrænses eller at stof udskydes til næste gang
- at sørge for at feedbackstrukturen enten overholdes eller bevidst fraviges: at man starter med at høre hvad skriveren ønsker, at runder ikke udarter til diskussion eller uaftalte spørgsmål-svar sekvenser, med mindre gruppen har besluttet sig for det, og at gruppen til sidst hører skriverens feedback på feedbacken
- at sørge for at kalde sammen efter pauser
- at være den der meldes afbud til.

Nogle strukturholdere foretrækker at komme med kontante udspil og bestemme, andre lægger alle væsentlige beslutninger ud til gruppediskussion. Det er en god idé hvis der jævnligt gives feedback på strukturen, fx i den afsluttende runde, så gruppen efterhånden finder ud af hvilken grad af struktur, medlemmerne trives bedst med.

Mødeafslutning

Før mødet slutter, vælges en strukturholder for næste gang. Til allersidst er det godt at slutte med en først nedskrevet, så oplæst runde om

- en god ting ved mødet idag

- en ting der kunne have været bedre.

Formålet er at gruppen husker at blive ved med det dens medlemmer kan lide, holde op med det der irriterer, og begynde på det medlemmerne savner. Det er en god idé også undertiden at kommentere på strukturen: Er den for stram eller udflydende? Runden kan afslutte mødet, og den behøver ikke at være oplæg til diskussion.

Der er en pointe i først at skrive ned, derefter læse op. En mundtlig runde har det med efter de første 2-3 besyv at ende i "jeg er enig i hvad de andre har sagt", mens det at skulle skrive ned tvinger den enkelte til at vende sig indad og overveje før man går i dialog med de andre. Bidragene til runden bliver mere forskellige og nuancerede, og man glemmer ikke hvad man selv ville sige fordi man i mellemtiden er blevet optaget af en andens udsagn der måske synes at trække et mere centralt punkt frem.

Feedbackens indhold og kvalitet

Hvad er god feedback på en faglig tekst? Hvordan kan man overhovedet sige noget til andres tekst på et legitimt grundlag når man ikke er deres vejleder og skal give karakter? I den lærerløse gruppe er betingelserne og formålene lidt andre end i den vanlige lærer/elev-relation, derfor kræver det lidt overvejelse, om man så skal gøre det samme som man har set sine lærere hidtil gøre, eller gøre noget andet.

God feedback er *konstruktiv*, *specifik* og husker at *rose det gode*. De nyttigste kommentarer er i reglen konstruktive forslag til hvad forfatteren konkret *kunne* gøre som ville forbedre teksten og fremme skriveprocessen.

Specifikke er kommentarer der siger nøjagtigt hvor i teksten der sker hvad. "Det er i linje 5 hvor du siger at ... at jeg som læser kan mærke at jeg begynder at stritte imod din argumentation" - det er en langt bedre kommentar end "der er noget i teksten der støder mig". Det sidste budskab er svært at revidere teksten ud fra.

Det gode forfatteren gør, skal man huske at rose. Alle har brug for at blive opmuntret og få at vide hvad der virker. Men man skal huske at sige hvorfor man synes, noget er godt, ellers har ros såvel som kritik det med at komme fra en arbitrær værdimålestok som tekstens forfatter måske ikke kender (men stort set altid accepterer alligevel).

En skrivegruppe består af læsere, ikke af lærere. Det er ikke gruppens opgave at bedømme, det er lærerens opgave. Gruppens særlige mulighed er netop at oplyse forfatteren om hvilket indtryk denne tekst gør på læsere, ikke om hvor den rangerer på en skala fra -2 til 12. Reaktionen på skalaen "god - dårlig" er de første der falder os ind, men det er diskutabelt om den slags vurdering er et legitimt udgangspunkt for feedback blandt jævnbyrdige som hverken har til opgave at bedømme hinandens tekst eller skriver teksten sammen - for så må man

selvfølgelig forholde sig til om man synes de andre i gruppen skriver "godt nok".

Hvad nu hvis man synes en andens tekst er elendig, og man ikke ser noget godt i den? Hvad skal man så sige til vedkommende, spørger den kritiske studerende. Selvfølgelig skal man ikke vride sin hjerne for at rose noget, man faktisk ikke kan finde det gode i.

Hvordan man så kan reagere må komme an på hvorfor man tror, teksten er dårlig: Skyldes det skriverens dovenskab eller manglende evne? Hvis det er dovenskab, kan det være man skal ruske op i skriveren som måske er sprunget over et for lavt gærde. Anderledes vanskeligt er det hvis man fornemmer at forfatteren har gjort sit bedste, men med et miserabelt resultat. Man kan sige det ved at give teksten en status af ufærdig.

En studerende i en gruppe gjorde det elegant ved at sige:

"Jeg ser denne her tekst som nr. 1 i en serie på måske 7 udkast om samme aspekt der skal til, før teksten er på plads. Du skal bare ikke stoppe nu, men bruge denne her som et udgangspunkt."

Man kan også henvise til vejleder. Det er lærerne på de enkelte fag der skal vurdere og bedømme fagets tekster. Jeg skal aldrig glemme en skrive-gruppedeltager der fik 10 for et speciale som flere i gruppen havde troet kunne dumpe. Gruppen havde stillet større krav end vejlederen, og dens vurderinger var således ikke så relevante for *den* sammenhæng.

Gruppens kommentarer kan være indbyrdes helt modstridende. Det er så op til skriveren at vurdere og vælge ud.

Det er sårbart at få andres feedback på noget man har skrevet, og det er i øvrigt også ofte sårbart at give feedback. En tekst man har skrevet, er udtryk for en bevidst bestræbelse, noget man har gjort sig umage med, og man ønsker selvfølgelig anerkendelse for det. De fleste feedbackgivere er udmærket klar over at dette kræver omtanke, og de er opmærksomme på om de nu har været opmuntrende eller taktfulde nok. Derfor har jeg ofte bemærket en stemning der virker lidt ængstelig og aggressiv stemning i i gruppers første par feedbackrunder, men det er noget der forsvinder meget hurtigt i næsten alle grupper.

Læser- og kriteriebaseret feedback

Peter Elbow, berømt feedback-teoretiker, har foreslået en inddeling af feedback i henholdsvis læserbaserede og kriteriebaseret feedback. Jeg finder det nyttigt for alle feedbackgivere at kende og bruge disse to udgangspunkter bevidst.

Læserbaseret feedback

Læseren fortæller skriveren *hvordan teksten virker på læseren*, hvad teksten gør ved læseren. Det kan f.eks. være:

- Hvad oplevede du undervejs af reaktioner? Interesse? Forståelse? Modstand? Ligegyldighed? Associationer? Ærefrygt? Kedsomhed? (Den hyppigste kommentar i skrivegrupper er: "Jeg kan ikke forstå ... uddyb, forklar, definér, skriv noget mere om det, det er indforstået!" Hermed hjælper gruppen skriveren til at flytte sig fra en skriver- til en læserbevidsthed).
- Hvad gjorde indtryk, hvad syntes at være det vigtige, teksten sagde? Den simpleste feedback man kan give, er at sige: "Jeg opfattede det sådan at det væsentlige i teksten står ..." Der er en feedback jeg selv bruger, hvis jeg savner andet at sige, hvis teksten er svært forståelig, eller har mange delemner. Så er det væsentligt for forfatteren at få at vide hvorvidt teksten forstås.
- Hvilke forestillinger fik du under læsningen, fx om skriveren, skriverens hensigter, om hvor teksten vil bevæge sig hen, om målgruppen?
- Får du undervejs i læsningen billeder i forbindelse med teksten eller hvad den gør ved dig? At udtrykke sig i metaforer kan lyde lidt eksotisk, og den type feedback er heller ikke hyppig, men hvis en læser reagerer på teksten med at danne billeder og metaforer, er det en glimrende måde at sige noget om læseroplevelsen på.

I en skrivegruppe reagerede en læser således på en teoretisk tekst:

"Jeg føler det som om du tager mig op i en kran til toppen af en høj mast, hvorfra jeg kan skue ud over et vidtstrakt landskab. Men - jeg får højdeskræk!"

Kriteriebaseret feedback

Læseren reagerer om teksten lever op til kriterier som læseren (aner)kender. I al sagprosa læser læsere efter om følgende kriterier opfyldes:

- Er selve idéen god? Er skriveren troværdig i sin argumentation og dokumentation? Er der en rimelig balance mellem generalisering og konkretisering-/detaljering? Har skriftet en indledning, en midte og en afslutning? Er tankegangen logisk fremstillet så den kan følges? Er hvert afsnit en helhed, og er det kædet sammen med de øvrige afsnit? Er grammatik, sprogbrug og anvendelse af fremmedord korrekt? Osv.

På uddannelser gælder endvidere kriterier for teksters videnskabelighed:

- Dokumenteres der tilstrækkeligt, på baggrund af rimeligt materiale, og efter de vedtagne regler?
- Er arbejdet udført på baggrund af et skønsomt udvalg af kilder?
- Argumenteres der rimeligt og sammenhængende? Er også modargumenter medtaget?
- Er "de rigtige" metoder anvendt, og anvendt hæderligt og korrekt?

Hvordan bruge kriterier i feedback?

Hver feedbackrunde kan indeholde såvel læser- som kriteriebaseret feedback. Læser man kriterie-baseret, læser man som en bedømmer, en lærer eller en redaktør. Som studerende har man den fordel af bedømmelseskriterier at man kan bede om at få dem udleveret og indrette sig på dem, hvis man ønsker det. (Blot skal man være opmærksom på at læserne undertiden alligevel vurderer læserbaseret eller efter helt andre kriterier end de forudsete. Det er svært at lave en liste der udtømmer alle væsentlige parametre for teksters kvalitet.

Det er ikke sikkert man er til sinds at tilpasse sig andres kriterier. Men det er godt at kende dem, så har man valget. Ukendte bedømmelseskriterier udleverer den bedømte til afgørelser der forekommer vilkårlige, fordi vurderingernes grundlag er skjult. Der er ingen alment accepteret, altid og i alle sammenhængende gældende konsensus om hvad en god tekst er. At skrive en tekst til læsere er en kommunikation, og hvor vellykket den er, afhænger af hvor godt den rammer målgruppen. Det samme gælder når man senere i sit erhverv skal skrive rapporter, undervisningsoplæg, artikler, bøger osv. Hvis man ikke kan ramme sin målgruppe, nytter det ikke at teksten er god efter formelle kriterier. Derfor er de ofte helt skiftende krav fra fag til fag og lærer til lærer nok frustrerende i øjeblikket, men på længere sigt en god forberedelse til at skulle skrive med forskellige slags læsere i tankerne. Det gælder om enten at forstå læserens ønsker til teksten, eller at finde læsere der vil kunne anerkende ens tekst, eller at vælge læserne fra og skrive for eftertiden eller skrivebordsskuffen, ikke om at ensrette alle læsere ved at få dem til at anvende éns kriterier. De bedste vilkår får forfatteren hvis kriterier er eksplicite og forskelligartede. Så er der mulighed for at finde læsere, man vil kunne kommunikere med gennem og på baggrund af sin tekst.

Læser- og kriteriebaseret respons har jeg hidtil beskrevet som forskellige, ja nærmest modsætninger, men de er i virkeligheden nøje sammenhængende. Alle de kriterier vi har for hvordan tekster skrives korrekt, er baserede på ønsket om en

behagelig læseroplevelse: Kriteriernes retoriske idealer er at tekster (i hvert fald når vi tænker på faglige tekster) skal være klare, entydige, til at følge, logiske, hæderlige, oplysende, tale til læseren som en forstandig person, ikke få læseren til at føle sig dum. Retskrivningsregler har sådanne idealer for læserens oplevelse som rationale.

Kriterier bygger i sidste instans på læserens oplevelse. Derfor er læserens oplevelse afgørende for hvad tekster egentlig bedømmes på. Der er tekster der lever op til alle gængse kriterier, men som alligevel "ikke virker", f.eks. fordi de keder deres læsere, ligesom der er tekster der er ukorrekte i forhold til den pågældende genre, men som virker alligevel. Derfor er det vigtigste man kan få at vide om en tekst, hvordan den virker på læsere.

Men får man kun subjektivistiske udsagn fra læserne: "jeg oplever" "dette afsnit får mig til at føle mig ...", så er det meget svært at revidere teksten ud fra det. Hvilke træk ved teksten gør dette ved læseren? Bedst er det hvis læseren kan sige hvad teksten gør ved læseren, og hvilke kriterier og parametre der gør det.

Bruger man udelukkende kriterier og regler for skrifers korrekthed som grundlag for feedback, kommer feedbacken til at virke upersonlig og normativ. "Du gør det rigtigt der og der, men forkert der og der." Det rejser straks spørgsmålet: Hvis normer skal så gælde. Skriverens? Den i skrivegruppen der var bedst til dansk i gymnasiet? Læreres og vejlederes? Kriterielister fra lærebøger? Selvom der er ret udbredt enighed om mange kriterier for studieopgaver så er der meget forskellige meninger om, hvor vigtige de er i forhold til hinanden. I opgavebedømmelser vægter nogle lærere "hæderlig videnskabelighed" højest, andre "en selvstændig idé", "en gennemført rød tråd", "et sammenhængende argument". Kriterier i forhold til indhold, metode og form/fremstilling vægtes forskelligt, også afhængigt af studietrinnet og opgavens karakter.

Det er altid en god idé for studerende at forhøre sig hos deres vejledere om de har ekspliciterbare opgavekriterier. Man kan fortælle skrivegruppen om sin vejleders kriterier.

I en skrivegruppe kom en deltager med retningslinjerne for videnskabelige artikler i internationale tidsskrifter. "Jeg vil gerne have I hjælper mig til at følge disse retningslinjer", sagde hun. Det kræver en beslutning fra skriverens side om hvilke kriterier der er relevante for netop dette skrift - eller man kan undersøge om man kan vælge at skifte sine læsere ud, frem for at ændre på sin tekst.

Feedback skal læres

Det er sjældent at en gruppes første feedbackrunde straks overbeviser om at denne slags gruppe er en god idé. Meget ofte siger deltagerne bagefter: "Jeg var utilfreds med mig selv fordi jeg syntes, jeg kun kunne se komma- og stavfejl. Jeg kunne ikke finde ud af at forholde mig til de større linjer i teksten." Det kommer hurtigt med øvelsen. Man skal ikke give op fordi det ikke er nogen succes fra

begyndelsen, perspektivet må være lidt mere langsigtet. Mange er nervøse for at gruppen skal være meget kritiske, og afsløre mangler og bundløs uvidenhed på en hånlig og nedladende måde. Frygten viser sig næsten altid at være ubegrundet. For det første er feedbackens mål at få alle til at skrive mere, ikke blokere dem. For det andet er tilbagemelding på feedbacken en fast del af strukturen, dvs. de kritiske læsere vil omgående få den tilbagemelding at deres feedback ikke var brugbar fordi den var for hård.

I grupper med en kvindelig kultur kan der være en tendens til at være for "flink", for rosende og støttende, i hvert fald i begyndelsen. Her skal der altså snarere arbejdes med om man får nok at vide, og især nok noget interessant og udfordrende at vide, end om den enkelte får støtte nok - det får hun. Den hårde kritik har jeg set i studiemiljøer domineret af mange unge mænd. I en skrivegruppe på DTU, bestående af 6 ca. 25-årige mænd, aflivede deltagerne 3 ellers imponerende specialer på to timer. Jeg greb ikke ind, men insisterede på at der skulle være tid til en udførlig runde om "en ting der var godt ved gruppens møde idag, og en ting der kunne være bedre". Her sagde alle noget i retning af: "Hvis jeg skal være med i det her så skal der altså også være noget ros næste gang! Det er simpelt hen for negativt! Og det passer jo heller ikke – så dårlige er vores afgangsprojekter da ikke!" Allerede næste gang var tonen helt anderledes, og alle begyndte deres feedback med rosende kommentarer. Graden af kritik og udfordring i forhold til støtte er ofte lidt skæv til den ene eller anden side i begyndelsen, det retter sig ind gennem deltagernes tilbagemeldinger.

På de næste sider følger hæftets råd i punktform.

Forslag til nyttig feedback

Læserbaseret feedback

("hvordan kan teksten komme til at ramme læsere bedst muligt")

- Hvordan føles det at læse - svært/let - engagerende/kedeligt osv.? Hvilke følelser dannes i dig undervejs? Er du med eller imod skriveren? Hvor i teksten sker der hvad med dine læserfølelser?
- Hvilke spørgsmål rejser sig undervejs?
- Hvad savner du som læser/hvad får du for meget af? Hvad skal uddybes eller begrænses?
- Hvad kan du godt lide ved dette skrift - hvad må skriveren endelig ikke holde op med at gøre?
- Får du nogen forestillinger om hvordan skriveren eller den intenderede læser er, eller hvad skriveren gør? "Jeg ser dig som en professor der belærer sin læser over halvbrillen". Et metaforisk udtryk for dine oplevelser undervejs er ofte en god måde at sige noget på.
- En opsummering af hvad du har opfattet som de væsentligste punkter, er en mere sigende feedback end "ja, jeg mener at have forstået det."
- Hvad forventer du der nu vil komme - hvor synes teksten at være på vej hen?

Kriteriebaseret feedback

("hvordan kan teksten i højere grad leve op til givne kriterier")

- Er faktuelle oplysninger i teksten korrekte?
- Kan skriftet i højere grad leve op til givne, evt. bestemte vejlederes kriterier for videnskabelighed (argumentation, dokumentation, begrundelser, eksplicitering, efterfølgelighed, troværdighed, metode, diskussion, saglighed) - hvor og hvordan?
- Kan skriftet i højere grad leve op til retoriske krav om klar, logisk, engagerende

opbygning og fremstilling, godt sprog osv. - hvor og hvordan?

- Kan skriftet i højere grad leve op til retskrivningsnormer for korrekt sprog og tegnsætning?

Samme runde kan indeholde både læser- og kriteriebaseret feedback. Tænk altid fremadrettet, på forbedringsforslag, tænk ikke på feedback som en bagudrettet karakteristik eller vurdering af noget færdigt.

I grupper der skriver en fælles tekst, kan feedback evt. indskrænkes til konstruktive forbedringsforslag til teksten, helst færdigformulerede ("skriv følgende formulering: ..." i stedet for "prøv at gøre noget ved ...").

Feedbackmodtagere

Husk at feedback er en luksus. Du bestemmer om/hvordan du vil bruge læserreaktioner.

- Start ikke med at undskylde. Vil du ikke have kritik, så sig det rent ud.
- Bed evt. om reaktioner på det i teksten du særlig vil vide noget om.
- Lyt til feedbacken uden at sige noget før runden er slut. Tag notat.
- Få læseren til at sige hvad hun synes, ikke hvad hun tror andre synes.
- Giv læseren feedback på feedbacken til sidst.

Feedbackgivere

- Skriv feedback ned før den udtales, det gør det nemmere at huske og fastholde.
- Start gerne med læserbaserede kommentarer.
- Konstruktiv feedback forstærker alt det, skriveren gør godt, er specifik, foreslår forbedringer.
- Spørg skriveren om din feedback var brugbar.

Forslag til strukturholderen

Ved mødets begyndelse:

- Vælg en strukturholder for næste gang.
- Indsaml dagens programpunkter, og fordel dem tidsmæssigt. Sørg for at tiden fordeles retfærdigt, og hold tiden mødet igennem.
- Beslut om der skal være en pause.
- Offentliggør tidsplanen, så gruppen kender den og hjælper dig med at holde den.

Under mødet:

- Hold øje med tiden.
- Under feedback-runder: Hvis runden udarter til diskussion eller skriveren indvikler sig i lange forsvar, så gør opmærksom på det, stop det, eller gør det til genstand for beslutning i gruppen.
- Efter hver feedback: Vend tilbage til skriveren og få respons på gruppens feedback.

Før mødet slutter:

- Tag en runde om hvad alle laver til næste gang og evt. andre aftaler.
- Slut med en først nedskrevet, så oplæst runde om en god ting ved mødet i dag, og en ting der kunne være bedre.

Litteratur om feedback og kriterier for akademisk skrivning

Elbow, Peter (1973).: *Writing without Teachers*, Oxford University Press.

Elbow, Peter (1981): *Writing with Power*, Oxford University Press.

Rienecker, Lotte; Jørgensen, Peter Stray (med bidrag af Lis Hedelund, Signe Hegelund og Christian Kock) (2005): *Den gode opgave - opgaveskrivning på videregående uddannelser*. Frederiksberg, Samfundslitteratur.